

**O'SMIRLAR O'RTASIDA XULQIY OG'ISH, KIBER ZO'RAVONLIKNI KELIB
CHIQUISH SABABLARI VA ULARNI OLDINI OLISH**

Atamuratova Surayyo Mamatjonovna

*Xorazm viloyati Xonqa tumani maktabgacha va maktab
ta'limi bo'limiga qarashli 41-sonli ayrim fanlar
chuqur o'rgatiladigan sinflari mavjud umumiy
o'rta ta'lim maktabining psixologi*

Annotatsiya: *So'nggi yillarda o'smirlar o'rtasida ijtimoiy muammolar va kiber zo'ravonlik ko'payib bormoqda, bu ham shaxslar, ham jamiyatlar uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu jiddiy o'zgarishlar turli omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin, ammo asosiy sabablarni tushunish samarali profilaktika choralarini shakllantirishda juda muhimdir. Ushbu maqolada biz bu jiddiy muammoning sabablarini ko'rib chiqamiz va uning ta'sirini yumshatish uchun yechimlarni taklif qilamiz.*

Kalit so'zlar: *internet, kiber zo'ravonlik, jamiyat, kommunikatsiya, ma'naviy salomatlik, psixologik salomatlik, ijtimoiy tarmoq, kiber-josuslik.*

Bugungi dunyoda o'smirlar o'rtasidagi ijtimoiy muammolar va kiber zo'ravonlik katta e'tibor talab etadigan bir mavzuga aylanib bormoqda. Bu muammolar ko'p kuzatiluvchi va o'zaro bog'liq bo'lib, ularni tushuntirish va hal qilish uchun keng qamrovli yondashuvlar kerak. Bu muammolarni keltirib chiqaruvchi asosiy sabablaridan biri internetdan noto'g'ri maqsadda yoki umuman maqsadsiz foydalanish hisoblanadi. Internet dunyosidagi keng qamrovli manfaatlarga qaramasdan, bugungi kun yoshlari onlayn yutuqlarga va g'alati fikrlarga berilib, oxir oqibatda kiber zo'ravonlikning katta xavfiga duch kelmoqdalar. Bundan tashqari hozirgi kunda o'smirlarning ma'naviy salomatligi va psixologik xavfsizligini ta'minlash ham ustuvor vazifa etib belgilanmoqda. Yoshlar o'rtasida depressiya, qo'rquv, egoistlik va o'zlarini boshqalardan ustun qo'yish muammolari o'sib borayapti. Shu bilan birga, jinoyat, narkotiklar, alkogol va boshqa zararli moddalarga to'be bo'lib qolish holatlari ko'payib bormoqda. Ko'p yoshlar uchun o'zaro munosabatlar, yaqin do'stlar, oila a'zolari va o'qituvchilar bilan muloqotga kirishish qiyin muammoga aylanib qolyapti. Atrofdagi jamiyat bilan munosabatlar, aloqa va kommunikatsiya baxtli hayot uchun zarurdir, lekin bu o'zgarishlardan kelib chiqqan muammolar bilan kurashish juda ham muhim. Yoshlar o'rtasidagi yuqori raqobat, o'qish va ishlashda muammolar va turli xil yo'qotishlarga duch kelish ham bu dolzarb muammolarning

sabablaridandir. Bu muammolar bilan kurashish uchun o'qituvchilar, ota-onalar, psixologlar va ijtimoiy o'zaro aloqa organlarining birgalikda ishlashlari, yoshlar uchun yaxshi muhit yaratishda katta ahamiyatga ega.

Ijtimoiy media platformalari va raqamli qurilmalardan keng foydalanish o'smirlar hayotida salbiy illatlarni paydo bo'lishini kuchaytirdi. Bularga kiberbulling, onlayn bezorilik va kiberjosuslik faoliyatiga aralashish kabi xavfli xatti-harakatlarni misol qilishimiz mumkin. Ko'pgina o'smirlarda texnologiya va raqamli platformalardan mas'uliyatli va ongli ravishda foydalanish haqida yetarli ta'lim va ma'lumot mavjud emas. Raqamli savodxonlikdagi bu bo'shliq ularni onlayn tahdidlar va manipulyatsiyaga qarshi himoyasiz qoldiradi, bu esa yovuz niyatli kimsalarning ulardan josuslik maqsadlarida foydalanishini osonlashtiradi. O'smirlar ko'pincha o'zlarining tengdoshlari va onlayn jamiyatlaridan o'z fikrlariga nisbatan ijobiy tasdiq va qabul qilishni kutadilar. Bu xohish uchun ba'zilar o'zlarining daxlsizligi va shaxsiy hayotiga putur yetkazadigan, beixtiyor kiber-josuslik sxemalari nishoniga aylanib qolishlari mumkin. Ota-onalarning o'ta bandligi, farzandlariga vaqt ajratmasligi va nazorat qilmasligi, o'z farzandlarining fikr va qarashlarini qo'llab-quvvatlamasligi o'smirlarning ijtimoiy tarmoqlardan o'ziga yaqin insonlar izlash istagini paydo bo'lishiga olib kelmoqda. Ta'lim muassasalari va jamiyat o'smirlarga onlayn dunyoda xavfsiz harakat qilish uchun bilim va ko'nikmalarni o'rgatishi lozim. Inson umrining o'smirlik bosqichida, bizningcha, asosan ikkita xatarli jihat paydo boladi. Uning bittasi - kattalarga taqlid qilish, ikkinchisi - o'smirning oilada va maktabdagi nazoratdan chetda qolish. Shu ikki jihat katta yoshdagi odamlar e'tiboridan tashqari, o'z oqimida, maqsadga muvofiq, tarzda kechadigan bo'lsa, oqibatda tarbiyasi qiyin deb ataluvchi o'smirlar paydo bolishiga olib keladi. Birinchi jihatni tahlil qilib ko'raylik, chunonchi, o'smirlikning bosqichidagi o'g'il va qizlarda ilk "kattalik" hissi yuzga keladi. Bu yoshdagi o'smir munosabat uslubini o'zgartiradi, axloq mazmuni ham keskin o'zgaradi. Kattalarning tashqi qiyofasi, yurish-turishi, ko'zga tashlanadigan ayrim tomonlari o'smir shu davriga tezroq yetish istagini uyg'otadi. Modaga qiziqish, o'ziga oro berish, o'zgacha "madaniy" hordiq chiqarish, mulozamat qilishga intilish kabilar yuzaga chiqa boshlaydi. Ular ko'pincha ijtimoiy tarmoqlarda ko'rganlariga, katta yoshdagi kishilarga, televizor va kinolarda ko'rganlarga taqlid qiladi. O'z tasavurrida nimani ommabop deb hisoblasa, huddi shu narsani namuna tarzda qabul qiladi. O'smirda o'zini o'zi va o'zgalarni baholash mezonini ana shu tariqa yuzaga keladi. Shuning uchun unda yangi his-tuyg'ular, orzu umidlar, sevgi haqidagi kitob sotib olish holatlari ko'zga tashlanadi. Psixologiya fanida inson xulq-atvoridagi o'zgarish, goho chetga og'ish hodisasi ijtimoiy hayot bilan

bog'liqligi haqida umumiy qonuniyat mavjud. Jahon psixologlari olib borgan tadqiqotlar tarbiyasi qiyin o'smirlarning paydo bo'lishiga ijtimoiy muhitdan tashqari pedagogik psixologik omillar ham sabab bolishini ko'rsatmoqda. O'smirlar harakatlarini izchil va uzluksiz o'rganishlar ulardagi chetga og'ish ko'rinishlari turlicha bo'lishini takidlamogda. Ijobiy onlayn madaniyatni targ'ib qilish yoshlar o'rtasida hamdardlik, hurmat va raqamli fuqarolik madaniyatini rag'batlantirish o'smirlar uchun xavfsizroq onlayn muhitni rivojlantirishi mumkin. Tengdoshlarning maslahati, xabardorlikni oshirish va jamoatchilik muhokamalari kabi tashabbuslar ijobiy onlayn xatti-harakatlarni rag'batlantirishi va kiberbulling va josuslik faoliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin. Ota-onalarga farzandlarining onlayn faoliyatida faol ishtirok etish muhimligi haqida ma'lumot berish va tegishli chegaralar va qoidalarni belgilash bo'yicha ko'rsatmalar berish ijtimoiy muammolar va kiber zo'ravonlik bilan bog'liq xavflarni yumshatishga yordam berishi mumkin. Ota-onalarning nazorati va o'smirlar bilan ularning ijtimoiy tarmoqdagi harakatlari haqida muntazam muloqot qilish bu yondashuvning muhim jihatlaridir.

O'smirlar o'rtasidagi ijtimoiy muammolar va kiber tahdidlarni hal qilish bo'yicha yaxlit strategiyalarni ishlab chiqishda davlat idoralari, ta'lim muassasalari, kiberxavfsizlik bo'yicha ekspertlar va fuqarolik jamiyati tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Ko'p tarmoqli yondashuvlar samarali aralashuvlar va qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish uchun turli sohalardagi tajribalardan foydalanish mumkin. O'smirlarning imkoniyatlarini kengaytirish o'smirlarga tanqidiy fikrlaydigan va mas'uliyatli fuqarolar bo'lib yetishish huquqini berish ijtimoiy muammolar va kiber-josuslikning oldini olishning kalitidir.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlar orasida tobora ko'payib borayotgan ijtimoiy muammolar va kiber zo'ravonlikni oldini olish va bartaraf etish zarur. O'smirlar davridagi qiyinchiliklar yuzaga kelishini oldini olishda ota-onalarga quyidagi vazifalarni qo'yish maqsadga muvofiqdir: farzandlarga e'tiborli bo'lish, ular bilan do'stona muloqot yaratish, qiziqishlarini inobatga olgan holda tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatmasligini nazorat qilish va sharoit yaratib berish, o'smir yoshidagi bolalarga yetarlicha vaqt ajratish va ularning ko'proq kitob o'qishiga, ya'ni ta'lim jarayonlariga bee'tibor bo'lmaslik, OAV lardan ma'lum vaqtda va muayyan bir tartib asosida foydalanishlarini nazorat qilib borish va yuqoridagi barcha jarayonlarni to'g'ri amalga oshirishini taminlashdan iborat. O'smirlarga ularga kerakli bilim, ko'nikma va qo'llab-quvvatlash bilan ta'minlash orqali biz kelajak avlodlar uchun xavfsizroq onlayn muhit yaratishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. G'oziyev. E. "Umumiy psixologiya". -T.;O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati. 2010. 548-bet
2. Davlatshin. M.G "Yosh va pedagogik psixologiya". -T.; 2004
3. Nishanova. Z.T va boshqalar. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya". -T.;O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati. 2018. 332-bet
4. Malikaxon Qodirova, O'SMIRLAR PSIXOLOGIIYASI VA O'SMIR XULQATVORINING O'ZIGA HOSLIGI ,
5. Журнал Педагогике и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
6. Malikaxon Qodirova, AGRESSIYANING NAZARIY ASOSLARI , Журнал Педагогике и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
7. Malikaxon Qodirova, ВОСПРИЯТИЕ " Я " У ДЕТЕЙ , Журнал Педагогике и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education
8. Malikaxon Qodirova, ЧЕЛОВЕК И СТРЕСС , Журнал Педагогике и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education